

ARŞİV BELGELERİ IŞIĞINDA OSMANLI-AVUSTURYA ARASINDAKİ HEDİYELEŞMELERİN ENTELEKTÜEL/ KÜLTÜREL BOYUTU*

Halide ASLAN**

Öz

Osmanlı'nın Mohaç Meydan Savaşı'ndan (1526) sonra, Macaristan topraklarından büyük bir kısmını almasıyla Avusturya ile komşu olunmuş ve ilişkiler ciddi anlamda başlamıştır. 1600'lerde yoğunlaşan bu ülke ile ilişkilerin farklılaştığı devre, Osmanlı'nın Tanzimat ve sonrasını içeren son dönemlerine denk gelmektedir. Ekonomik, siyasi, sosyal alanda karşılıklı ilişkilerin iyileşmesi entelektüel ve kültürel alana da yansımıştır. İki ülke arasındaki kültürel ve entelektüel ilişkilerin yansıma alanlarından birisi de karşılıklı hediyelerdir. Diğer ülkelerde olduğu gibi Osmanlı siyasi arenasında da oldukça büyük yer tutan hediyelerle ilgili çok çeşitli veri ile karşılaşabilmekteyiz. Konumuzla ilgili olarak Osmanlı arşiv belgelerini incelediğimizde Avusturya heyetinin padişaha zaman zaman kitaplar hediye ettiği ve padişahın da Avusturya'ya çeşitli hediyelerle karşılık verdiğini öğrenmekteyiz. Bu çalışmada milletlerin tarihinin şekillenmesinde önemli yeri olan kültürel ve entelektüel tarihimizin Avusturya ayağı; hediyeler üzerinden, Osmanlı Arşiv belgeleri ışığında değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Avusturya-Osmanlı, hediyeler, entelektüel ilişki, kültürel ilişki.

Abstract

In Light of The Archives Documents The Intellectual and Cultural Dimensions of Ottoman-Austrian Gift Givings

Between Ottoman and Austrian Relationships have began after The Battle of Mohac (1526). Ottoman Troops conquered a large part of the territory of Hungaria,

* Bu makale, 11-15 Temmuz 2011, Retz (Avusturya)'de düzenlenen 12'nci Uluslararası Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi (IAOSEH) Kongresi'nde sunulmuş 'Son Dönem Osmanlı Avusturya Arasındaki Entelektüel İlişkiler' başlıklı tebliğin gözden geçirilmiş, yeni belgelerle zenginleştirilmiş ve yeniden düzenlenmiş halidir.

** Öğr. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Ana Bilim Dalı, halideaslan@yahoo.com

then Austria has been neighbour of Ottoman. These relationships changed at Period of Tanzimat/Revolution. The improvement of mutual relations in the areas of social and economic and political that reflected in the intellectual and cultural area. One of the reflection of cultural and intellectual fields in between the two countries was exchanging presents. We have a wide range of data about the present/gift which is quite a large are of the Ottoman political arena. In relation to our topic, we have learn from archives documents that The Austrian delegation send gift books to Ottoman sultan or vice versa. In this study, Ottoman and Austrian relationships depending on presents/gift will be handle and evaluate in the light of Ottoman archives documents.

Keywords: Austria-Ottoman, gift givings, intellectual relationship, cultural relationship.

Giriş

Osmanlı Devleti, hüküm sürdüğü dönemler boyunca farklı coğrafya ve kültürde devletle çeşitli ilişkilerde bulunmuştur. Bunlardan etkilendiği gibi bunları etkilediği de olmuştur. Bu etkileşimler çeşitli alanlardan izlenebilmektedir. Hediyeleşme bu alanlardan birisidir. Politik anlamda devletler arasında özel bir yeri olan hediyeleşme Osmanlı Devleti'nde de siyasi olarak kullanılmıştır. Bu bağlamda Osmanlı'nın hediyeleştiği devletler arasında Avusturya da yer almıştır. Söz konusu hediyeleşmeler iki ülkenin entelektüel ve kültürel ilişkilerine de yön vermiştir. Bazen Avusturya'da basılan bir eserin bir nüshasının padişahın masasında incelenmek üzere yer aldığını, Osmanlı'da aynı dönemde basılan bazı kitapların da Avusturya'da yankı bulduğu görülmektedir. Bunun yanında iki devlet arasında kültürel ilişkilere yön veren farklı hediyelerle de karşılaşilmektedir.

Osmanlı Devleti'nin kültürel ve entelektüel tarihine ışık tutabilmeyi amaçladığımız bu çalışma için, Avusturya ile girdiği etkileşimleri en iyi takip edebildiğimiz veri grubu Osmanlı arşiv belgeleri olmuştur. Osmanlı'da özellikle devlet içi hediye kayıtlarının tutulduğu özel hediye defterleri olmakla birlikte, biz Avusturya ile ilgili olması hasebiyle farklı kalemlerden tespit ettiğimiz belgelerle konuyu değerlendirmeye çalıştık. Bu belgeler arasında İradeler, Hatt-ı Hümayunlar ve Yıldız evrakı ile Hariciye ve Bâb-ı Âli Sadaret evrakından ilgili dokümanlar yer almaktadır. Belgelerden anlaşıldığı üzere, özellikle Osmanlı için, her açıdan kırılma dönemi olan Tanzimat dönemi ve sonrasında iki ülke arasındaki ilişkiler de değişmiş ve gelişmiştir.

Kültürel ve entelektüel tarihimizin hâlâ karanlık/boşluklar içinde olduğunu kabul edersek, bugün de Türkiye Cumhuriyeti için önemli yere sahip

olan Avusturya ile Osmanlı arasındaki kültürel ilişkilerin ortaya konulması bu konuya az da olsa ışık tutacaktır. Asırlar öncesinde iki ülke arasında meydana gelen ilişkilerin günümüze olan etkileri düşünüldüğünde konu daha anlamlı hale gelmektedir. Tespit edilen arşiv belgelerine dayanarak hazırlanan çalışmamızın, bundan sonra yapılacak araştırmalara başlangıç olmasını temenni etmekteyiz.

1. Osmanlı Avusturya İlişkileri

Osmanlı ile Avusturya arasındaki münasebetler her iki ülke arasındaki tampon bölge sayılan Macaristan'ın, Mohaç Savaşı ile (1526) Osmanlılar tarafından fethiyle başlayıp, 1. Dünya Savaşı'na (1914-1918) kadar devam eden bir süreç izleyip üç dönem olarak işlenmektedir. Bu dönemlendirmeler genellikle siyasî arenada çizilmiş olup, bu durum iki ülke arasındaki kültürel ilişkilere de yansımıştır. (Altuğ 2002: 17-22)

XVI. yüzyılın birinci çeyreğinde ilk kez karşı karşıya gelen Osmanlı Devleti ile Avusturya arasındaki ilişkilerin esasını Macaristan ve Balkanlardaki çıkar çatışması oluşturmuştur. IX. yüzyılda Rusya'nın Balkanlarda etkili olmaya çalışması üzerine, Avusturya artık diplomaside Osmanlı Devleti ile işbirliği içerisine girmiştir. 1866'da Avusturya İmparatoru, Macar tacını giyerek Avusturya ve Macaristan'ın birleştiğini ilan etmiştir. Osmanlı Devleti ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu arasındaki ilişkiler başlangıçta pek olumlu olmasa da, daha sonra siyasi çıkarların da göz önünde bulundurulmasıyla olumlu zeminde devam etmiştir. Avusturya 1914-1918 yılları arasında yaptığı yardımlarla Osmanlı Devleti'nin savaş yükünü bir nebze de olsa hafifletmiştir. Bu bağlamda öncelikle Obüs ve Havan bataryaları, motorize birlikler, sağlık ekipleri, askeri teknik personel ve kayak eğitmenleri göndermiştir. Osmanlı Devleti de en seçkin askerlerini Avrupa savaş alanlarına göndererek üzerine düşeni yapmıştır. Avusturya-Macaristan, ekonomik ve kültürel alanlarda yaptığı faaliyetlerle de Osmanlı topraklarında Almanya ile rekabet etmeye çalışmış, kısmen de başarılı olmuştur. İmparator ve İmparatoriçenin İstanbul ziyaretleri, Osmanlı Devleti'ni ne kadar önemsediklerini göstermektedir. (Kuran 1990: 52), (Kırzioğlu 1993), (Kuran 1996: 737), (Keskin 2006)

Osmanlı ile Avusturya ilişkilerinin birebir karşılıklı hale gelmesi imzalanan antlaşmalar vesilesiyle olmuştur. Siyasî münasebetlerin seyri değişmiş, kültürel etkileşimler yoğunlaşmış ve bunlar iki ülke arasındaki hediyelere yansımıştır. Örneğin, Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında imzalanan, hem Osmanlı-Avusturya arasındaki ilişkilerin hem de Osmanlı'nın dünya üzerin-

deki konumunu değiştiren Zıtvatorok/Zıtvatoruk Antlaşması (11 Kasım 1606) ile Osmanlı, Avusturya ile protokol bakımından aynı seviyede olduğunu kabul etmiştir. Buna göre iki ülke arasında, belirlenenlerin¹ dışında üç yıl hediyeleşme olmayacağı, üç yıl sonra gönderilecek hediyelerin eskiden olduğu gibi sadece dostluk nişanesi olarak ve belirlenen elçiler tarafından Osmanlıya gönderileceği ifade edilmektedir. (Kurtaran 2006: 151) Bu antlaşmada hediyelerin çok büyük çapta olmayacağı da ifade edilmektedir. (Kurtaran 2006: 185). Vasvar Antlaşması'nda (10 Ağustos 1664), Zıtvatorok Antlaşması'nda olduğu gibi dostluk nişanesi olarak İmparator Osmanlı padişahına iki yüz bin kara kuruş değerinde hediye yollamış, buna karşılık Osmanlı padişahı da büyükelçi ile münasip bir hediye ile karşılık vermiştir. (İlgürel 1993: 60), (Kurtaran 2006: 112) Karlofça Antlaşması'na (26 Ocak 1699) ait ahitnamede de yine iki devletin birbirinin şanına layık hediyeler gönderecekleri ifade edilmektedir. (Kurtaran 2006: 212) Belgrad Barışı'ndan (18 Eylül 1739) sonra Fransa'nın kıskırtmasına rağmen Avusturya kral ve kraliçesine kıymetli hediyeler gönderilerek barış süresi uzatılmıştır. Bu davranış, siyasi çevrelerde diplomatik olarak iyi bir hamle olarak yorumlanmıştır. (Kurtaran 2006: 244)

Bilindiği üzere, hediye ve armağan karşılıklı olarak değer vermeyi, beğeniyi ve saygı ile birlikte sevgiyi simgeleyen bir olgu olup Türklerde İslamiyet'ten önce ve sonra uygulanagelen bir pratiktir. (Bardakoğlu 1998: 151-155), (Elçin vd. 2006: 4-32) Hediyeleşmenin bireye kendi kültürel değerini tanıma, benimseme ve uygulama fırsatı verdiği bir gerçektir. Bundan dolayı kültür aktarımı sağladığı, kültürler arası iletişime katkıda bulunduğu, kültür değişmelerini oluşturduğunu ifade etmek gerekir. Yöneticiler arasında hediyeleşme, gücün ve iktidarın bir göstergesi olarak belirgin bir şekilde yer almaktadır. (Elçin vd. 2006: 265-269) İmparatorlar arasında karşılıklı olarak gerçekleşen hediyeleşmeler çok daha derin anlamlar içerebilmekte, iki ülke arasındaki ilişkilerin seyrini değiştirebilmektedir. (Elçin 1964:143), (Ersan 1999: 65-77), (Salman 2007: 3-12), (Kortantamer 2007: 15-32), (Ayönü 2007: 35-48)

Osmanlı kültüründe padişah, şehzadeler, saray görevlileri, kadın efendiler ile diğer harem mensuplarının hem kendi aralarında hem de yabancı ülke-

1 *Vaç palankası simdiki hâlde olub ziyâde meremmet olunmayub ellerinde kala ve südde-i vâlâmıza gönderilen pişkeşlerden sonra Jitve Boğazı'nda yazılan târihten üç yıla değin nesne talep olunmaya üç yıldan sonra irsâl olunacak pişkeş olageldiği üzre mabeinde olan dostluk muktezâsınca münâsip olan hedâyâsın be-nâm elçiler ile âtebe-i âliyyemize(?) göndereler...* (Nemçe Ahidname Defteri Nr. 57/1, 5-7'den naklen (Kurtaran 2006: 146).

lerin yönetici, temsilci ve saray çevreleriyle hediyeleşmeleri başlı başına bir inceleme konusu oluşturmaktadır. (Önal <http://e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/SBED/article/viewFile/478/471> (10.06.2011)), (Öztürk 2007: 49-71), (Mustak 2007) Osmanlı yönetiminde hediyein, hediye sunan ile alan arasında iletişim sağlama, gücün, iktidarın ve ihtişamın gösterilmesi, farklı ülkelerin hanedanları ile yakınlaşma aracı olma ve devlete politik yararlar sağlama gibi pek çok amaca hizmet ettiği bilinmektedir. Özellikle saray düğünlerini anlatan metinler olması dolayısıyla surnâmelerin, hediyeleri içeren bölümleri konuyla ilgili zengin malzeme barındırır. Surnâmelerde, sünnet edilen çocuğa, geline, damada, ebeveynlere ve gelen davetlilere sunulan hediyeler ayrıntılı olarak belirtilir.² Söz konusu metinlerde başta yöneticiler ile ülke içindeki seçkinler ve halk toplulukları olmak üzere, yabancı ülke temsilcileri ve elçilerin gönderdikleri hediyeler sıralanmıştır. *Kitaplar, kumaşlar, giyecekler, mefruşat, kürkler, saatler, kokular, gulam ve kenîz (köle)ler, koşumları zümrüt bezeli at ve at takımları* ve daha birçok kıymetli hediye saray düğünlerinin hediyeleri arasında yer almaktadır. (Arslan 1999: 166-175) 1279 tarihli Hediye Defteri üzerine yapılan çalışmada Osmanlı hediye politikası değerlendirilirken, hediyeleşmenin erken modern bürokrasi için çeşitli anlamları olduğu üzerinde durulmaktadır. Özellikle elitlerle sınırlı olmadığı vurgulanan hediyeleşmenin, elit ve kamuoyu arasındaki iletişim olarak değerlendirilmesi anlamlıdır. Ayrıca rüşvetin de zaman zaman hediye olarak algılandığı için, bu ikisini ayırt etmenin zorluğuna da değinilmektedir. (Mustak 2007)

Osmanlı'ya gelen ya da Osmanlı'dan giden hediyeler arasında, bunların dışında seccadeler, Acem halıları, elmaslar, yakutlar, altınlar, gerdanlıklar, filler vs. de yer almaktadır. Bu tarz diplomatik hediyeleşmelerde, söz konusu hediyelerin, zamanlaması ve kalitesinin bir takım diplomatik yorumlara yol açtığı durumlar da görülmüştür. İngiltere Kraliçesi'nin padişahın tahta çıkışı şerefine vereceği hediyelerin III. Mehmet ve Valide Sultan'a yollanmasındaki 4 yıllık gecikme İstanbul'daki elçilik için sıkıntı yaratmış, Elçi Barton, Venediklilerin verdiği muhteşem cülus hediyelerini hükûmetine bildirerek İngiliz hediyelerinin hemen yollanmasında ısrar etmiştir. (Pierce 2002:305)

Saray erkânının, özellikle de harem halkının konumunun çok etkili olduğu bu tarz hediyeleşmelerde, hediyelerin çeşitlendiği, zenginlik ve zarafet bakımından farklı bir niteliğe büründüğü tespit edilmiştir. 1599'da Safiye

2 *Âlî ve Nabî Surnâmeleri*'nde hediyeye "pîşkeş", hediye vermeye de "pîşkeş çekmek" veya sadece "çekmek" tabiri kullanılmıştır. Nabî'de ayrıca hediye vermek anlamında "ihdâ etmek" ifadesi de kullanılmaktadır. (Arslan 1999: 159).

Sultan'ın Elizabet'e gönderdiği mektuptan Elizabet tarafından Safiye Sultan'a bir araba hediye edildiğini, kendisinin de buna karşılık bir elbise, bir kuşak, iki büyük sim işlemeli hamam havlusu, üç mendil ve bir yakut ve incili taç yolladığını öğreniyoruz. (Pierce 2002:305)

İlişkide bulunulan ülkelere gönderilen hediyelerin değeri 17. yy.'dan sonra artış göstermiştir. 1639'da Hint hükümdarı Hürrem Şah'ın İstanbul'a gelen elçisi, IV. Murat'a, o dönemin kuruş hesabıyla yüz elli bin kuruşluk bir mücevherli kemer ve filkulağından yapıp gergedan postu kaplanmış bir kalkan sunmuştur. 1653'te IV. Mehmet tarafından Hint hükümdarı Cihan Şah'a gönderilen hediyeler arasında, zümrüt kabızalı bir hançer ve çok değerli bir at koşum takımı yer almaktadır. Bu arada Cihan Şah'ın elçisine de altı bin altın, bir kürk ve bir at verilmiştir. Saray çevresine ait hediyeleşmeler hem törenler hem de hediyelerin özellikleri açısından daha pek çok ilginç özellik barındırmaktadır: Örneğin III. Mustafa'nın (1757-1774) kızı Şah Sultan'a gelen düğün hediyesi içinde elmas, zümrüt ve lâl bezeli bir çift pabucun kaydı vardır. (Tezcan 1999: 522). Sultan Abdülaziz döneminden de (1860-1876) ilginç bir hediye öyküsü aktarılmaktadır: Avrupa gezisi sırasında Abdülaziz Fransa'da, III. Napolyon'un eşi İmparatoriçe Eugénie'ye, sarayın kuyumcubaşısı Hoca Boğos'a yaptırılmış *purlanta bir gerdanlık* hediye eder. Bu gerdanlığın o günkü değeri, *yedi yüz elli bin kuruş* olarak hesaplanır. Bu rakam da bugünkü ölçülere göre, bir efsane konusu olarak ifadesini bulmuştur. ([www.thegate.com.tr/?sid=5d6bc63fa883d5484e1587d9ac4018f4&subid=298\(10.06.2011\)](http://www.thegate.com.tr/?sid=5d6bc63fa883d5484e1587d9ac4018f4&subid=298(10.06.2011))), ([www.directiques.com/images/inventory/327_674169935_8_55_44@12_16_2003\(10.06.2011\)](http://www.directiques.com/images/inventory/327_674169935_8_55_44@12_16_2003(10.06.2011))), ([www.osmanli-sanati.com/p10.html#\(10.06.2011\)](http://www.osmanli-sanati.com/p10.html#(10.06.2011)))

Hediyelerin gönderilme zamanı, nitelikleri ve içerdiği mesajlar açısından birlikte gönderildikleri mektuplar önemli bir iletişim aracı olmuştur. Gönderilecek olan hediyelerin haber verilmesi, alınan hediyeler için teşekkür, tavsiye ve gerekli diğer bilgiler, gönderen ile alıcı arasında yazılan mektuplarda ayrıntılı olarak dile getirilmiştir. (Devi www.culturaldiplomacy.org/pdf/case-studies/Reena-Devi_-_Glass-Bridges.pdf (10.05.2011), (Kiel 2007: 103-111), (Ak-gündüz 2007: 134-139)

Osmanlı Devleti'nin takip ettiği hediyeleşme politikasında, diplomatik ilişkide bulunduğu devletle olan münasebetlerin düzeyi önemli rol oynamıştır. Hediyeler genellikle İç Hazine de denilen Enderun-ı Hümayun Hazinesi'nden karşılanmıştır. Kime ne gönderileceği kalem kalem kaydedilmiş, bu hediye-

lerin nelerden oluştuğu, nerelerden temin edildiği, taşradan temin edilenler de dahil olmak üzere listeler halinde padişaha sunulmasına özen gösterilmiştir.³

2. Osmanlı Avusturya Arasındaki Hediyeleşmelerin Entelektüel/ Kültürel Boyutu

İki ülke arasındaki ilişkilerin kültürel ve entelektüel yansımaları farklı alanlardan izlenebilmektedir. Mimariden, iki ülkeyi etkileyen şahsiyetlerden, kurumsal alış-verişlerden, hediyelerden, kitaplardan bunun örnekleri tespit edilebilmektedir.

Örneğin iki ülke arasındaki kültürel ilişkilerin Selçuklulara kadar gittiğini ortaya koyan çalışmalar mevcuttur⁴. Avusturya ile Osmanlı arasında kültürel köprüler kuran şahsiyetler de olduğu gibi iki ülke arasında çeşitli meslek gruplarından şahsiyetlerin kurdukları kurum veya hizmet alanları da bu bağlamda ele alınmalıdır.⁵

1600'lere kadar giden Osmanlı-Avusturya ilişkilerinin her alanda sürdürüldüğü dikkat çekmektedir. Savaş meydanlarında, antlaşma metinlerinde, elçiliklerde, gönderilen hediyelerde bu ilişkilerin yansımaları takip edilmektedir. Zaman zaman bu hediyeler ilişkilerin düzeyini değiştirebilmiş, kültürel ve entelektüel etkileşime katkı sağlamıştır.

1665'te Avusturya ile yapılan antlaşmadan sonra, Viyana'ya Kara Mehmet Ağa büyükelçi tayin edilince, Avusturya hükümdarına sunulmak üzere, elçinin yanında götürdüğü hediyeler dillere destan olmuştur. Sıralarsak; bir murassa sorguç, bir direkli çadır, yirmi seccade, beş Acem halısı, yüz sarık, kırk hil'at, bir okka amber, on iki at, koşumları özel olarak yapılmış ve çok kıymetli iki at bu listenin en göze çarpan parçalarıdır. Osmanlı hükûmeti,

3 Bu tarihler arasında gönderilen hediyelere bakıldığında maddi değeri yüksek ve süslü anber, eyer, başlık, alınlık, sâye bân ile otak gibi materyaller dikkat çekmektedir. (Uluskan 2007: 72-82)

4 Selçuklu dönemine ait saray, kale kapısı, hatta Divriği'de 1229'da inşa edilen hastane ve camiden oluşan yapıda görülen çift başlı kartal motifinin o dönem tarihçilerinden İbn Bibi'ye göre Anadolu Selçuklu hükümdarlarının arması olarak kullanıldığı ve bir yere hakim olununca oraya tepesinde kartal bulunan çetrlarini kurdukları bilinmekte, aynı çift başlı kartalın Avusturya'nın da arması olarak kullanılması ise her iki ulus arasındaki ilişkilerin çok eskiye kadar uzandığının delili olarak gösterilmektedir. (Öney 1972: 150-167)

5 Michael Lattas/Ömer Lütfi Paşa'nın Osmanlı askeriyesindeki çalışmaları (Öztuncay vd. 2006: 17-19) ve İtfaiyenin kurulmasına öncülük eden Kont Edmund (Ödön) Szechenyi (Öztuncay vd. 2006: 37-38) bunlardan birkaçıdır.

o zamana kadar başka hiçbir devletin yapmadığı lütufkar davranışını büyük elçilik, kapı kethüdalık konusunda da göstermiş, gelen elçi, kapı kethüdası ve maslahatgüzarlar ile bunların maiyyetinde bulunan tercüman ve hizmetkarlarını, bunların evlat ve adamlarını koruyup gözetmiş ve her türlü ihtiyaçlarını temin etmiştir. (Bozkurt 2002: 247), (Kurtaran 2006)

Osmanlı'nın son dönemleri olarak tabir ettiğimiz 1800'lerden itibaren iki ülke arasındaki ilişkilerin seyrini karşılıklı hediyelerden de takip etmek mümkündür. Arşiv belgelerinde bu hediyelerin çok çeşitli olduğu tespit edilmiştir. Bazı hayvanların hediye edilmesi söz konusu olabildiği gibi silah veya teknik aletler ve çok çeşitli alanlarda yazılan veya tercüme edilen eserler bu hediyelere konu olabilmektedir.

Örneğin, 1253/1838 tarihli hattı hümayundan öğrendiğimize göre padişaha takdim olunmak üzere Avusturya İmparatoru tarafından gönderilip birkaç günden beri Nemçe sefarethanesinde baktırılan *hinta? bargirlerinin (yük atı?)* hazırlandığı ve baş tercümanın takdim eylediği varakanın tercümesinin görüldüğü ve bahsedilen bargirlerin ne zaman ve nereye gönderilmelerinin uygun olacağının bildirilmesi istenmektedir. İradede bahsi geçen bargirlerin bugün veya yarın yağmur ara verdiği vakitte Mabeyn-i hümayun tarafına gönderilmelerinin uygun olacağı ifade edilmektedir. (HAT. 680/33165-A ve B (29 Z 1253/24 Şubat 1838))

1852 tarihli haricî iradede Padişah (Sultan I. Abdülmecid (1839-1861)) tarafından *Avusturya İmparatoru'na* gönderilen hediyelerin bir listesi ve bunların toplamda *on dört yük elli dokuz bin dokuz kırk yedi guruşa* ulaştığı, İstabl-ı âmire tarafından *on baş hayvanın* dahi tertip olunması ve bahsi geçen meblağın Maliye hazinesinden kuyumcubaşına havalesinden bahsedilmektedir. Verilen hediyelerin listesi *ırlanta ile müzeyyen bir kabza seyf hesabı ve ırlanta ile müzeyyen esb takımı hesabı* şeklinde sıralanmış, *ırlanta, altın, gümüş* şeklinde malzemelerin tutarları da aktarılmıştır. (İ. HR. 88/4339 (7 L 1268/25 Temmuz 1852) 1856 tarihli irade de ise Padişah (Sultan I. Abdülmecid (1839-1861)) tarafından Avusturya İmparatoru'na yadigar olarak gönderilecek hediye için name-i hümayûnun yazılmasından bahsedilmektedir. (İ. HR. 130/6634 (21.Ş.127227 Nisan 1856))

Padişaha, Avusturya İmparatoru tarafından takdim edilen *bir çift kır araba atının* gönderilmeden önce görülmesinin imparator tarafından arzu edildiği sefarete bildirilmiş, bir memurla beraber Schönbrunn (Avusturya İmparatoru Leopold I tarafından yaz sarayı olarak yaptırılan saraydır) sarayında atlar görülmüştür. Bu atların vaktiyle İmparatora sunulan Endülüs'den getirilerek ırkı

Avusturya’da Kladrub harasında ıslah edilen atların cinsinden dokuzar yaşını ikmal edip birbirine tamamıyla benzeyen bir çift olup boyları ip ölçüsüyle bir metre yetmişbeş santimetre olup bunların en güzellerinden seçildiği ifade edilmekte ve atın özellikleri şöyle aktarılmaktadır; *adım atışları yüksek, çatlı İspanyol adımı olup seridir, boyunları gayet uzun, ayakları sağlam vakur ve alınları geniş, gözleri büyük ve güzel, burunları ırkın nişane-i mahsusasından olan koçdur, yeleleri ve kuyrukları ipek gibi ve hele kuyrukları yere kadar uzun ve suret-i fevkaladede terbiye edilmiş* oldukları ifade edilmektedir. (Y. PRK. EŞA. 52/103 (1326))

1899 tarihli Yıldız Sarayından çıkan belgeden, Padişah tarafından Avusturya İmparatoruna keçi hediye edildiği ve Avusturya İmparatoru’nun buna minnettar olup teşekkür ettiğini öğrenmekteyiz. (Y.PRK. HR. 27/2 (4 Za 1316/15 Nisan 1899))

Karşılıklı hediye edilen bu numuneler daha sonra dünya çapında meşhur olan at ve keçi ırkının da ilk nüveleri olmaları açısından önemlidir. ⁶

Özellikle modernleşmenin göstergesi sayılabilecek kültürel öğelerden olan resme Osmanlı’nın ilgisi çok kısa zamanda artış göstermiştir. Bu anlamda Viyanalı ressamın Osmanlı’ya uğrayıp burada çok farklı alanlarda resimleri kültür sanat dünyasında özel yerlerini almıştır. *Andreas Magnus Hunglinger’in* çalışmaları “İstanbul’un Sokak Satıcıları, Yerli Halk ve Mısır, Afrika ve Adalar Kökenli Yabancı Tipler” isimli ve son derece nadir bulunan bir kitap sayesinde günümüze kalmıştır. (Öztuncay vd. 2006: 11-14) 19. yüzyılda oryantalizmin çeşitli alanlardaki akımları doruk noktasına ulaşmıştır. Bu dönemde İstanbul, Mısır ve Filistin bölgelerine gelen ressamın sayısında da artış vardır. Seyahatleri sırasında Osmanlıya uğrayan 160 ressam arasında, *Karl Ludwig Libay* (1814-1888), *Hubert Sattler* (1817-1904), *Alois Schönn* (1826-1897), *Ludwig Hans Fisher* (1848-1915), *Rudolf Ernst* (1854-1932), *Franz Eisenhut* (1857-1903) gibi özellikle İstanbul resimleri ile meşhur olan Avusturya Viyana ekolünden ressamlar dikkat çekmektedir. (Öztuncay vd. 2006: 19-23) Daha sonraki dönemlere rastlayan bir örnek de Padişah torununa sunulan bir resimdir. Belgede, Avusturya İmparatoru ve Macaristan kralı tarafından şehzade İbrahim Tevfik Efendiye⁷ bir kıt’a çerçevesi tasvir hediye edildiği ifade edilmektedir. (DUİT 2/1 (11 Za 1336/17 Eylül 1918))

6 Bu atlar bugün de Avusturya’nın ünlü Haflinger atının öncüleri gibidir. (Güleç 1998) Ayrıca Avusturya keçileri ile ilgili olarak Türkiye’de bugün çeşitli projeler hazırlanmaktadır. (Dursun vd. 2011)

7 İbrahim Tevfik Efendi, II. Abdülhamid’in tahta çıkmayan oğullarından Mehmed Burhaneddin Efendi’nin oğludur. Ne amaçla gideceği bilinmemekle beraber Şehzade İbrahim Tevfik Efendi 1918 yılı ocak ayı ortalarında Viyana’ya gidecekti.(BOA, DH.EUM.SSM. 16/98 (04 .R .1336/17 Ocak 1918)).

Osmanlı padişahlarının başından beri Avrupa kültürüne ilgileri bilinmektedir. Mesela II. Mehmet (1444-1445; 1451-1481) çok genç yaşlarda Avrupa ile tanışmış, kütüphanesini çeşitli dillerde hazırlanmış bilimsel, felsefi, coğrafya, tarih, ile ilgili eserlerle zenginleştirmiştir. XVIII. yüzyılda Avusturya'da mimaride, günlük hayatta ve küçük sanatlarda Türk motiflerinin kullanıldığı görülmüştür. (Renda 2006: 278-280)

İngilterede bulunan ve şarkiyatla ilgilenen bazı kütüphanelere verilmek üzere padişah tarafından 40 adet kitap hediye edildiğini ve kütüphane müdürlerinin teşekkürlerini havi yazılar gönderdiklerini öğrenmekteyiz. (Y. PRK. EŞA. 6/19)

Osmanlı devlet yetkilileri, zaman zaman Avrupa devletlerinde yayımlanan kitapların da lüzumu gereğince tercümesine veya benzer eserlerin kendi dillerinde hazırlanmasına önem vermiştir. Buna karşın zaman zaman Osmanlı'da yayımlanan bazı eserlerin diğer dillere çevirisine de önem verildiği ifade edilmelidir.

Örneğin, Fransız *Salavejoroj/Slavajoroj Donrez* isimli Avusturyalının *Viyana İhtilali*⁸ sonucuna dair telif edip padişaha takdim edilen kitabından dolayı kendisine beş bin guruş kıymetinde bir aded yüzük verilmesi uygun görülmüş ve bu konu Maliye Nezareti'ne havale edilmiştir. (A. MKT. 230/44 (29.11.1265/16 Ekim 1849))

Bu anlamda Baron Joseph *Von Hammer-Purgstall* (1774-1856)'dan mutlaka bahsedilmelidir.⁹ Hammer tercümanlık, elçi yardımcılığı ve benzeri gö-

8 Burada kullanılan Viyana İhtilali çok kullanılan bir tabir olmamakla beraber (Servet-i Fünûn Dergisi 62. Cilt 1616. Sayısında 180-181. sayfalarda; 1927 15 Temmuz'da Viyana'da meydana gelen bir isyandan ihtilal olarak bahseden bir makale tesit edilmesi) Viyana'da meydana gelen büyük çaplı isyanlar için bu tabirin kullanıldığını düşündürmektedir. Belgedeki tarihten ise 1848 ihtilallerinin kastedilmesi muhtemeldir. 1815 Viyana Kongresi'nden sonra bütün Avrupa'yı etkileyen ihtilaller meydana gelmiş olup 1830 İhtilalleri denilmiştir. Bu isyanların bir devamı ve daha derinden etkili olan 1848 ihtilalleri özellikle Avusturya'da Macar milliyetçilerin bağımsızlık için ayaklanmaları ile ortaya çıkmıştır. Buradaki kullanımdan da bu kastediliyor olsa gerektir. (Armaoğlu 2003), (Gümüş 2007).

9 Hammer'in en başarılı öğrencisi olduğu, Oryantal Akademi Avusturyalı diplomatların özellikle Türkçe konusunda ilerlemesine yardımcı olmuş ve iki ülke arasındaki ilişkileri olumlu anlamda etkilemiştir. 1799'da ilk defa İstanbul'a gelmiş, 1802-1806 yılları arasında Elçilik Sekreterliği görevinde bulunmuştur. 1809-1818 yılları arasında dönemi için devrim niteliği taşıyan en önemli dilbilimci ve tarihçilerin makalelerinin yayımlandığı *Fundgruben des Orientes* adlı dergiyi çıkarmıştı. 1822'de yayımladığı *Constantinopolis und der Bosphoros*, Örtlich

revlerinin yanı sıra Avusturya Bilimler Akademisi'nin 1847 yılında kurucusu olarak da görev yapmış, eserleri çok sayıda dile çevrilmiş bugün de halen ilgi ile okunmaktadır. (Öztuncay vd. 2006: 14-17)

Avusturya Devleti Baş Tercümanı olarak görev yaptığı sırada edebiyatta da ilgisini öğrendiğimiz belge 1254/1838 tarihli bir Hatt-ı hümayun olup, Baron Hammer'in tercüme ettiği Gülşen-râz'dan (Gülşen-i Râz)¹⁰ bahsedilmektedir. Eserin bir bölümünün velâdet tebriği vesilesiyle padişaha sunulmak üzere ciltlenip tanzim edildiği ifade edilirken, Hammer'in öteden beri padişaha olan yakınlığından bahsedilmekte kendisine atıyye verilmesinin uygunluğu dile getirilmektedir. (HAT. 738/34975-D (15 N 1254/2 Aralık 1838)) Konu ile ilgili bir diğer belgede Avusturya Sefareti Baş Tercümanı Baron Hammer'in telif ettiği 'Devlet-i Osmaniye Tarihi'nin Fransızcaya da çevrildiği, bu sırada baştan altı cildinin neşr olunup bir takımının padişaha takdim edildiği ve bu eserin mütercim efendilere tevzî edilerek Türkçeye tercüme edilmesinin uygun olacağı ifade edilmektedir. (HAT 955/40962-A (29 Z 1253/25 Şubat 1838))

Yukarıda da ifade edildiği gibi, "Tarih-i Devlet-i Osmaniye" yine Von Hammer tarafından yazılan *Geschichte Des Osmanichen Reiches* başlıklı, Mehmed Ata Bey tarafından tercüme edilen eserdir. Ata Bey eseri birebir çevirmemiş, gerekli yerleri de düzeltmiştir. (Yüksek 2006: 143) 1256/1841 tarihli belgede, Baron Hammer yazısında kendisine takdim edilen padişahın tuğrası ile süslenmiş nişana teşekkür etmekte, *Tezkire-i Tercüme-i Şuarâyı*

und Geschichtlich Beschrieben ve 1827-1835 yılları arasında da *Geschichte des Osmanichen Reiches, Grossentheils aus Bisher Unbenützten Handschriften und Archiven* adlı çalışması İstanbul ve Osmanlı İmparatorluğu tarihi için son derece önemli kaynaklar olarak ses getirmiştir. (Öztuncay vd. 2006: 14-17)

- 10 *Gülşen-i Râz* tasavvufun vahdet-i vücud okuluna ait bir eserdir. Eserin klasik İslâm ve özellikle tasavvuf edebiyatındaki tesiri büyük ve sürekli olmuştur. Halveti şeyhlerinden İbrâhim-i Tennûrî (ö. 1482-83) yazdığı *Gülzâr-Nâme* için Gülşen-i Râz'dan ilham almış, *Fusûs'ül-Hikem* şârihi Bosnalı Abdullah da aynı eserden aldığı ilhamla *Gülşen-i Râz-ı Ârifan* adlı mesnevi tarzında bir eser kaleme almıştır. Gülşen-i Raz'ın orijinal metindeki vezin ve mesnevi tarzında Türkçe'ye ilk tercümesi XV. yüzyıl mutasavvıflarından Şeyh Elvan-ı Şirazi (ö.1426) tarafından yapılmıştır. Çok sayıda tercümesi mevcuttur. Gülşen-i Râz sufi edebiyatıyla ilgilenen Batılıların da dikkatini çekmiş ve Dr. Tholuch tarafından yazılan *Sufizmus* adlı eserde kitaptan bahsedilmiştir. Tholuch 1825'te kitabı kısmen Almancaya çevirmiştir. 1838'de Hammer Purgstall tarafından bir başka Almanca çevirisi yapılmış, 1880'de Whinfield tarafından notlarla birlikte İngilizce'ye çevirisi yapılmıştır. (Şebüsteri Çev. Gölpınarlı 1989); (Şebüsteri Yalsızuçanlar 1999) (Akkuş 2004).

Devlet-i Âl-i Osman isimli kitabın ikinci cildini sunmaya cesaret ettiğini ve kabulünü istirham ettiğini beyan etmektedir. (HAT 1415/57837 (29 Z 1256/22 Ocak 1841))

Vassafü'l-Hadrâ? lakabıyla şöhret bulan Fadlullah eş-Şirâzi tarafından Cüveynî'nin "Târîh-i Cihângüşâ"sına bir zeyl olarak (1298-1312) tarihleri arasında telif edilmiş "Târîh-i Vassâf" adıyla meşhur olan eserin birinci cildi yine Von Hammer Purgstal tarafından Almanca'ya çevrilmiş ve döneminde büyük yankı uyandırmıştır. (Çağlar [www.istanbultarih.com/sozlukcu-redhouse%E2%80%99a-padisah-ihsani/\(20.06.2011\)](http://www.istanbultarih.com/sozlukcu-redhouse%E2%80%99a-padisah-ihsani/(20.06.2011)))

Von Hammer'in Viyana Saray Kütüphanesi için topladığı yazmalar da bu etkileşim için özel bir yere sahiptir. Mısır'a yaptığı seyahatten getirdikleri arasında Anter'in romanı ve İbn Vahşiyye'nin Şevk el-Müstehâm'ı gibi nadir yazmalar da yer almakta idi. 1842 yılında hazırlanan katalogta, Hammer'in topladığı 412 nadir eser ile Viyana Saray kütüphanesi Türk Edebiyatı ve tarihi alanında çok sayıda değerli yazmalardan oluşan koleksiyona sahip olmuştur. (Furat www.iudergi.com/tr/index.php/ebediyatsarkiyat/article/viewFile/10967/10205 (10.01.2012))

1870'lere gelindiğinde de elitlerin Avrupa kültürüne olan ilgilerinin devam ettiği görülmektedir. Üstelik padişahların çok özel koleksiyonlarından bahsedecek kadar ileri gidildiği anlaşılmaktadır. Zaman zaman bu eserler hediyelere konu olmuştur. Dönemin padişahı Sultan Abdülaziz tarafından Avusturya İmparatoru'na Matyas Corvinus(1485-1490) isimli Macar kralının kitaplarından dört cilt yazma ihdâ/hediye ve takdim edilmiştir. Bundan dolayı Avusturya İmparatoru'nun teşekkürünün tercümesinde bu çok kıymetli eserlerden dolayı çok etkilendiğini ve Peşte'de bir müzede sergileneceği ve teşekkürlerini beyan etmiştir. (İ. HR. 242/14352 (29 L 1286/1 Şubat 1870))

Belgelerden anlaşıldığı üzere, Avusturya'nın Osmanlı Türkçesi ve Arapça ile ilgisi de dikkat çekicidir. Örneğin, Hariciye makamına 1859 senesi 15 Şubat tarihli Viyana Darulmuallimi muallimlerinden *Mösyö Gölezel? /Goetzel* tarafından takdim edilen arızanın tercümesinde, *Arabî sarfına dair te'lif ve tertip emiş olduğu risaleyi padişaha arz ve takdim etmek ricasıyla ekli olarak göndermeye cesaret ederek bu risalenin eser-i naçiz-i ihtisası olmak üzere takdiminin hüsn-i kabul olunmasının uygun olacağı ifade edilmektedir. (İ. HR. 168/9038 (1 Za 1275/2 Temmuz 1859))*

Avusturya'nın Osmanlı Türkçesi'ne ilgisinin ne derece arttığını öğrendiğimiz bir belge de 1871 tarihli bir Avusturya Devleti memurlarından olup bir dönem Dersaadet'te Avusturya Devleti Sefareti görevinde bulunmuş, *Ba-*

ron *İşli'hta* (?)(Count Schlechta Austrian Ambassador) tarafından *İstilah-ı Resmiyye*'ye dair Türkçe ve Fransızca olarak bir *lugat* tertib edilmiş ve bir nüshası padişaha sunulmak üzere baronun mektubuyla beraber gönderilmiş-tir.¹¹ '*Lugatın politika ve idare-i mülkiyyece ve mehakim ve mecalis-i kanuniyye ile umur-ı ticariyyece şimdiki asrın mukteziyatından olmak üzere memalik ve milel-i mütemeddinede kullanılan ve cari olan bazı ıstilahattan ibaret olduğu*', bu eserin özellikle ticarete gerekli olduğundan müellifinden üç yüz nüsha satın alınmasının uygun görüldüğü ifade edilmektedir. (İ. HR. 248/14735 (26 Za 1287/19 Mart 1871))

Tarih ve edebiyat yanında seyahat ve gezi yazılarına da iki ülke arasında karşılıklı olarak önem verildiği görülmektedir. Ancak, Avrupa'nın Osmanlı'ya ilgisi bu anlamda daha fazla olmuştur. Türkolog Ignaz von Benner-Felsach *1793 Yılı Küçük Asya'da İstanbul'dan Bursa'ya Seyahat* (Ausflug von Konstantinopel nach Brussa in Klainasien im Jahre 1793), 1816'da İstanbul'a gelmiş olan Viyanalı Doktor Johann Honigberger *Doğunun Meyveleri Ya da Doğa Tarihi-Tıp Tecrübeleri ile Yolculuk* (Früchte aus dem Morgenlande, oder Reise-Erlebnisse nebst naturhistorisch-medinizinischen Erfahrungen), ünlü kadın yazar Ida Pfeiffer *Viyanalı Bir Bayanın Kutsal Ülkeye Özellikle İstanbul, Bursa ve Beyrut'a Yolculuk* (Reise einer Wienerin in das Heilige Land, naemlich: von Wien nach Konstantinopel Brussa, Beirut) Viyanalı asker kökenli seyahat yazarı Amand Schweiger-Lerchenfeld'in *Tarihte, Şiirde ve Yaşamda Doğunun Kadınları* (Die Frauen des Orients in der Geschichte, in der Dichtung und im Leben),(Öztuncay vd. 2006: 38-39) daha çok sayıda eserle Osmanlı'yı ziyaret eden, Osmanlı İmparatorluğu'nda çeşitli işler yapan Viyanalılar eserleri ile Osmanlı'yı Viyana'ya taşımışlar, dünyaya tanıtmışlardır.

Bu bağlamda ileri tarihli bir örnek de İradelere yansımıştır. Mabeyn-i Hümayun Baş vekaletinden yazılan yazıda, Avusturyalı muallim *Jak Essler*(?)'in

11 Tercümede 'Muahharan tasnifine muvaffak olduğum lugatın bir nüshasını huzur-ı âli-i hazret-i sadaret-penahilerine arz ve takdime mücaseret eylerim saye-i füyuzat-vaye-i cenab-ı padişahide eser-i teşvik-i hayır-refik-i vekalet-penahileriyle memalik-i mahrusede şimdiye kadar hayır-fiile gelmiş cümle te'sisat tensikat-ı selamet-gayata müteferri' ta'bir ve ıstilahat-ı mahsusayı mehma-emken-i cami' olan mücerred şeref mücaveret ve mücaleset-i alileriyle müşerref ve behresinde olduğum evanda ahz ve telkine muvaffak olabildiğim efkar-isabet-asar-ı sadr-ı azamilerinin mahsulü olan bu telif-i naçizin huzur-ı lâmiu'n-nur-ı hazret-i padişahiye 'arz ve takdimine ... müsaade-i aliyye-i vekalet-mutlakalarını tezarru' ve niyaz eder ve bu vesile ile teyšir ve ravabıt-sıdku ihtisasa mübaderet eylerim.' şeklinde beyan edilmektedir. (İ. HR. 248/14735 (26 Za 1287/19 Mart 1871))

telif ettiği 14 numaralı 29 Cemaziyevvel 1334/1 Mart 1916 tarihli tezkire ile arz olunan eser padişah tarafından memnuniyetle kabul edilmiştir. Belgenin devamında, *Die Syrische Expedition im Jahre 1840 und Österreichs Beteiligung daran*/1840'da Suriye Seferi ve Avusturya'nın Buna Katılımı isimli eserden melfuf nüshanın Kütüphane-i Hümayûn'a kabulünü Avusturyalı muallim Jak Essler'in istirham eylediğinden ve bahsi geçen eserin Avusturya İmparatoru'nun müsaadeleriyle imparator ailesi kütüphanesine kabulüyle beraber müellife de teşekkürat-ı hükümdarînin tebliğ edildiği ve Dersaadet'te Avusturya Macaristan Sefareti'nden gerekenin bildirilmesi istenmiştir. (İ. DUİT. 12/50 (6 C. 1334/11 Mart 1916))

Hazine-i Hassa Nezareti'ne gönderilen tezkirede *Avusturya madenlerine* dair olan kitabın bir nüshasının gönderildiğini içeren *Viyana Sefiri Kalima-ki Bey* (1855-1864) tarafından gönderilen tahriratın sureti kitabın nüshası ile beraber leffen gönderilmiştir. (HR. MKT. 351/95 (27 B 1277/8 Şubat 1861))

Merkez-i Avrupa turuk-ı miyahisi (*Avrupa merkezi yolları suları*) ismiyle *Arşidük Henri Ferdinand* tarafından kaleme alınıp Padişaha sunulmak üzere kitabın, Avusturya sefaretinden tezkiresiyle birlikte gönderildiği, padişahın bundan çok memnuniyet duyduğu ve söz konusu tezkirenin de tahkik edilmesinin uygun olacağı ifade edilmiş, eser hariciye nezaretine iade edilmiştir. (İ. DUİT. 17/12 (3 B 133525 Nisan 1917))

Daha geç tarihli bir iradedden öğrendiğimize göre, Hariciye Nazırı namına müsteşar vekili Ahmet Bekir?-Beşir tarafından yazılan yazıda, *Prens Dolin Lihtenştayn*'ın 1917 yılında Dersadet'te yaptığı seyahati esnasında padişaha sunduğu *Helden Varak*?¹² isimli eserin ikinci cildini padişaha takdim olunmak üzere Viyana sefaretine teslim eylemiş ve eser daha sonra sefaretten nezarete gönderilmiştir. (İ. DUİT. 1/61 (8 N 1336/17 Haziran 1918))

Zaman zaman Avusturya tarafından Osmanlıya gönderilen hediyeler konusunda ayrıcalık yapıldığı da görülmüştür. Örneğin Avusturya devletinde süferaya verilmesi adet olan hediye ayrı olarak Ahmet Paşa'ya kıymeti 50 bin guruş tahmin olunan *tasvir-i İmparatoriyye ile mürtesim ve pırlanta ile müzeyyen bir kutu* ile 10 bin guruş takdir olunur *iki aded çini ? ve fenn-i harbiyeye mahsus olan Bec emniyesini ve nizamhanelerini geşt ü-güzar ile her gördüğü kârhane ve nizamhaneden birer numunenin de* takdim edildiği ifade edilmektedir. (HAT 1040/43060-A (29 Z 1250/28 Mart 1835))

12 'Helden varak'; 'Helden Lyrics' 'Kahramanlık şiirleri veya şarkıları' olarak çevrilebileceği gibi, 'Kahramanlar Kitabı' olarak da çevrilebilir. Bu isimde bir eser tesit edilememekle birlikte, isim değişikliği yapılmış olabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır.

Avusturya Devleti sefirlerinin görevlerini tamamlamaları dolayısıyla eskiden beri yapılagelen merasimlerden olmak üzere, Umuru Hariciye Müstesarı Rifat Bey'e de bir merasim düzenlenmiş ve kendisine Avusturya sefirliği dolayısıyla Avusturya İmparatoru tarafından *bir kutu* hediye edildiği ve bunun *hedayayı resmiyye ve aleniyye* olarak kabul edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. (HAT 1423/58205 (5 M 1256/9 Mart 1840)) 1838 tarihli hatt-ı hümayunda, Avusturya İmparatoru amcası Pirens Aşidük Jan tarafından, Nâzır Fethi Paşa ile tercümanına hediye olarak *taşlıca bir kutu ve bir yüzük* gönderildiği, bunların hediye babında değil de yadigâr sayılmasının uygun olduğu ifade edilmektedir. (HAT 1202/47228 (29 Z 1253/28 Şubat 1838) Avusturya elçisi *Kont Osten*?¹³ tarafından Darülfünun Kütüphanesi için çeşitli kitaplar hediye edilmiş, buna mukabil kendisine iki yüz bin guruş kıymetinde bir hediye verilmesi uygun görülmüştür. (A. MKT. 226/40-1 (11.7.1275/14 Şubat 1859)) Bu durum, iki ülke arasındaki ilişkilerin aldığı seyri yansıtmaları açısından önemli bir ayrıntıdır.

İki ülke sadece hediyeler yoluyla değil, karşılıklı talepler vesilesiyle de birbirlerini kültürel ve entelektüel yönden etkileyebilmiştir. Bu karşılıklı talepler daha çok tıp ve askeri alanda olmuştur.

Avusturya ile Osmanlı arasındaki tıbbî ilişkiler diğer devletlere oranla başından itibaren daha fazla olmuştur. İki ülke arasındaki tıbbî ilişkiler çok eskiye dayanmaktadır.¹⁴

Osmanlı elçilerinin Avusturya İmparatoru'na Osmanlı silah sanayi ve sanat eserleri yanı sıra çeşitli ilaçlar, *Bezaar, Moschus, Amber, Gülyağı* vs. çeşitli parfümleri hediye olarak götördükleri; *Ghiselin von Busbeck* gibi Avusturya elçilerinin İstanbul'dan çeşitli tıbbî eserlerin el yazma nüshalarını; *Türk Lalesi, Hyazinthen* ve *Kaiserkronen, Türkischen Holler* denilen bitkileri Viyana'ya

13 *Anton Prokesch von Osten* (1795-1876) aynı zamanda seyahat ve izlenim yazarı olarak önemli izler bırakan bir kültür elçisidir. 1855 yılında Orta Elçi vasfıyla İstanbul'a gelen Osten Sultan Abdülaziz tarafından da pırlanta taşlarla süslü murassa Osmanlı nişanı ile ödüllendirilmiştir. (Öztuncay vd. 2006: 23-25)

14 Avusturya hükümdarı III. Leopold'ün 4. dereceden akrabası olan Hohenstaunfenkaiser Friedrich II'in Sicilya'daki sarayında önce Anadolu Selçuklu Sultanı Alaaddin'in sarayında çalışan hekim, Yakûbî isimli bir Selçuklu hekiminin çalıştığının, XIII. yüzyılda yaşayan Ebu'l-Ferec'in Muhtasarı'd-Düvel adlı eserinde belirtilmesi ve onun zamanında Latinceye tercüme edilen Türkistan'da doğmuş Türk asıllı İslam hekim ve filozofları Farabi (870-950) ve İbn Sina (980-1037)'nin eserlerinin diğer Avrupa şehirlerinin yanı sıra Avusturya'da da en meşhur üniversitelerde ders kitabı olarak 17. yüzyıla kadar okutulması Türk-Avusturya ilişkilerinin tıbbî alanda da çok eski bir mazisi olduğunu göstermektedir. (Terzioğlu 1987: 11)

götürdükleri düşünülecek olursa bu elçilerin her iki ülke arasında kültürel ve tıbbî alandaki ilişkilerin gelişmesindeki rolü daha iyi anlaşılacaktır. (Terzioğlu 1987: 12)¹⁵ Bu anlamda *Karl Edvard Hammerschmidt (Dr. Abdullah Bey)*¹⁶ de özel olarak anılmalıdır. Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'ye hoca olarak tayin edilen, tıpta eternarkoz tatbikatını ilk yapan ve tıpta modern anesteziyolojinin öncülerinden biri olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca Kızılay'ın "Mecruhın ve Merdâ-yı Askeriyeye İmdat ve Muavenet Cemiyeti" olarak kurulmasında öncülük etmiştir. Zoolojiye ait defterler dolusu eserleri de bahse değerlidir. Aldığı nişanlara bakıldığında hem Osmanlı hem de Avusturya'nın salipliğinin görülmesi ise her iki ülke arasındaki entelektüel bağlardan olmasını kanıtlamaktadır. (Terzioğlu 1995: 12-23), (Unat 1987: 143-150)

Bir diğer tıbbî temsilci de Osmanlı Devleti'nin isteği üzerine Avusturya hükümeti tarafından seçilerek görevlendirilmiş, 1839'da *Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye*'yi kurmuş *Karl Ambros Bernard*'dir. (Terzioğlu 1995: 78-91) Ayrıca Dr. Bernard Türkiye'de çağdaş eczacılık eğitiminin başlamasında da büyük katkı sağlamıştır. (Aytıp 1995: 115-125), (Ganzinger 1987: 113-119). Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye'de oluşturulan "Eczacı Sınıfı" için gereken Botanik bahçesinin ilk düzenlemesini de yine Avusturya'dan davet edilen Skalak yapmıştır. (Aytıp 1995: 115-125), (Ganzinger 1987: 113-119)¹⁷

15 Avusturya elçisi Busbeck'in İstanbul'da iken 16 Aralık 1562'de yazdığı mektubunda İstanbul'dan *240 değerli kitabı* alarak Venedik üzerinden Viyana'ya gönderdiğini ve Kanuni'nin hekimi olan Musa b. Hamon'un kütüphanesine ait Dioskurides'in meşhur eserinin el yazma nüshasının oğlundan 100 duka altına satın almak için Avusturya İmparatoru'ndan izin istediğini belirtmektedir. *De Materia Medica* isimli bu eser bu gün Viyana Devlet Kütüphanesinde yer almaktadır. (Terzioğlu 1987: 12)

16 1800 veya 1801 Avusturya Viyana doğumlu olup daha sonra 1848'de Osmanlı'ya sığınıp Müslüman olan *Karl Edvard Hammerschmidt (Dr. Abdullah Bey)*, Viyana'da eternarkozu ile deneyler yapmış ve bununla ilgili bir alet geliştirmiş, 1848'de Macarların ayaklanmasında faaliyetler göstermiş, hiçbir yerde kendisini emniyette hissetmemesi üzerine Macaristan'a giderek Transilvanya'nın savunmasına memur edilen Polonyalı General Josef Bem'in kumandası altında çarpışmalara katılmak ve sonucunda Valachie'ya geçmek zorunda kalmıştır. Daha sonra meydana gelen olaylar sonucu 30 arkadaşı ile Osmanlı'ya gelmiştir. Kendisinin yaptığı 50 deneye dayanarak eternarkozu sonucu ortaya çıkan ruhi durum ve rüyalarla ilgili ilginç tespitleri olmuştur. Ayrıca geliştirdiği eternarkoz aleti hem genel cerrahi hem de diş çene cerrahisinde kullanılmıştır. (Terzioğlu 1995: 12-23), (Unat 1987: 143-150)

17 Onun eczacılık eğitimi için olmazsa olmaz olarak ifade ettiği botanik ilmine katkıları da kayda değerdir. 1842-44'te yayımladığı 4 eserden ilki *Éléments de Botanique /Botanığın Unsurları* adlı çalışması daha sonra defalarca basılmış ve "Kaplıca Risalesi" adıyla Osmanlıcaya çevrilmiştir. (Günersun vd. 1995: 15-145)

İki ülke arasında sadece hekim geliş gidişi olmamış, zaman zaman tıp ile ilgili aletlerin de bu etkileşime konu olduğu görülmüştür. Belgelerin seyirinden, Avusturya'nın 1800'lerde tıp alanında Osmanlı'dan önde olduğu da ayrıca ifade edilmesi gereken bir yorumdur. 1243/1828 tarihli bir hattı hümâyunda Hekimbaşının cerrah alâtı eksikliğinden bahsini duyan Avusturya elçisinin bunu Avusturya'ya haber verdiği beyan edilmektedir. Akabinde, Avusturya İmparatoru'ndan tamamen hulûsane duygular ve mevâlat icabından olarak (iyi niyetle ve komşuluk adabından) bütün *cerrahlık alâtından birer numûnenin içinde bulunduğu sandığın* hediye olarak gönderildiğini öğrendiğimiz belgede bu numûnelere bakarak eksiklerin bildirilmesi istenmektedir. Bunun üzerine bu taltifane davranıştan dolayı Avusturya'ya teşekkür edildiği ve sandığın padişaha sunulduğu, ihtiyaç duyulan aletlerin belirlenip sandığın geri gönderilmesinin uygun olduğu ifade edilmektedir. (HAT 1201/47157 (29 Z 1243/12 Haziran 1828))

Bu olaydan kısa bir süre sonrasına ait olan belgeden, Osmanlı'nın bu aletlerin karşılığı olarak gönderebileceğini düşündüğümüz bir başka sandıktan bahsedilmektedir. 1828 yılı 22 Eylülde Dersaadet'teki Nemçe Elçisi tarafından gönderilen mektubun tercümesinde ise Padişah tarafından Nemçe İmparatoru'na hediye olmak üzere iki sandık silah gönderildiği beyan edilirken, bunların iki devlet arasındaki ta'zim ve hürmetin göstergesi olarak çok kısa bir sürede hazırlandığı da eklenmiştir. (HAT 1207/47297 (12 Ra 1244/22 Eylül 1828))

1254/1838 tarihli hattı hümâyunda ise *Avusturya'dan talep edilen hekimlerden* bahsedilmekte, bunların harcırahlarının tamamı olmasa bile birkaç yüz filorinin atıyye adıyla takdim edilmesinin uygun olacağı ifade edilmektedir. (HAT 1186/46759 (18 Ş 1254/6 Kasım 1838))

Maliye Nazırı'na yazılan yazıda, Avusturya devleti Mekteb-i Fünûn-ı Tıbbiye muallimlerinden *Profesör Hanzel(?)* Mekteb-i Fünûn-ı Tıbbiye-i Şahane'ye hediye olarak *bazı teşrîh-u kadid azaları (ceset ve iskelet parçaları)* takdim ettiğinden¹⁸ 12 bin beşyüz kuruş kıymetinde *murassa' bir kutu hediye* edilmesi ser-etibbâya haber verilmiş ve konu görüşülerek bahsedilen kutunun darphanede hazırlanması hususunda gereğinin yapılması ferman buyurulmuştur. (A. MKT. 5/43 (10.9.125815 Ekim 1842))

İki ülke arasındaki tıp ve askeri alandaki ilişkilerin seyrinin zaman zaman değişikliğe uğramakla beraber devam karşılıklı olarak uzun yıllar ettiğini

18 Osmanlı tıbbında kadavra kullanımı ve diseksiyon ile ilgili yapılan çalışmalarda böyle bir bilgi tespit edilemediği için bu belge ayrıca anlamlıdır. (Öztürk 2009).

tespit edebilmekteyiz. Örneğin, Tophane-i Amire Müzehanesi'ne konulmak üzere Miralay Rüstem Bey'in Viyana'da bulunduğu esnada sipariş olunan Avusturya kara ve deniz silahlarından numune olarak Umur-ı Bahriye Nezaret-i tarafından hediye olarak hazırlanan silahların gönderildiğinden bahseden belge 1856 tarihlidir. (İ. HR. 132/6778 (2 Za 1272/4 Ağustos 1856))

1865 tarihli iradede ise Avusturya İmparatoru tarafından padişaha gönderilen bir kıt'a dağ ve muharebe toplarının teferruatıyla beraber kaydıya Tophane-i Amire'ye teslim edildiği ve bundan dolayı imparatora teşekkürlerin uygun şekilde sunulacağı ifade edilmektedir. (İ. HR. 216/1256İ (10 B 128229 Kasım 1865)) Yıldız sarayından çıkan belgede, padişah (II. Abdülhamid) tarafından Avusturya'ya hediye olmak üzere tophanede imal edilen tüfenkin Avusturya elçisine teslim edildiği ifade edilmiştir. (Y. PRK. BŞK. 8/78 (7 Za 1301/28 Eylül 1884))

İki ülke arasındaki askeri ilişkiler sadece silahlar üzerinde sınırlı olmamış, farklı alanlarda da izlenmiştir. Özellikle askeri eğitimle ilgili de yine etkileşim sözkonusudur. Örneğin, Avusturya zabitanı askeriyesinden *Estrener?/ İstrener, Prensib Pratik Dü lar? Dü Manj* yani *Usul-i Ameliyye-i Fenn-i Manej/Manej Talimi Nazariyatı ve Ameliyyatı*¹⁹ ismiyle yazdığı kitabını Padişaha sunmak için imparatorundan izin almış ve eserini padişaha sunmuştur. (HR. TO. 419/64 (23.4.1855))

Avusturya İmparatoru müsteşarlarından *Şövalye Dubros*²⁰ *Muahede-i Umumiye* üzerine telif ettiği kitapların bir nüshasının padişaha takdim emeliyle Paris sefaretine i'ta eylemiş ve kitaplar Paris sefiri Mehmet Beye ulaşmış, kitap müellifine lisan-ı münasip ile memnuniyet ifade edilmiştir. (A. AMD. 73/96 (1273/1857))

Avusturya zabitanından Asakir-i İraniye Topçusu muallimi *Mösyö Kirşiş/Kerşiş (?)*'in *fünûn-ı askeriyye* ve diğer konulara ait telif etmiş olduğu kitapları padişaha takdim etmiş kendisine taltif edilmek için altı yüz guruş kıymetinde bir adet yüzük verilmesi uygun görülmüştür. (HR. MKT. 231/51 (4. 5. 1274/21 Aralık 1857)) Diğer belgeden de söz konusu kitap konularını

19 Manej; binicilerin ve atların binicilik eğitimini yaptıkları, yarışmaların düzenlendiği, kapalı ve açık olarak inşa edilebileceği gibi, zeminde kum, çim veya çeltik (pirinç kabuğu) kullanılan genellikle dikdörtgen şeklindeki alandır. (www.turkcebilgi.com/sozluk/manej(17.06.2011)), ([http://nedir.dictionarist.com/manej\(17.06.2011\)](http://nedir.dictionarist.com/manej(17.06.2011)))

20 Doktor, Abdullah Cevdet'in tercüme ve ekleriyle yayımladığı *Musiki İle Tedavi* başlıklı makalenin de yazarı olan Mösyö M. Dubros olma ihtimali yüksektir.

öğrenmekteyiz; *topçuluk, ilm-i hesap ve hendese ve ve ilm-i hikmete dair konular* bahsedilmektedir. (HR. MKT. 231/63 (4 Şaban 1274/20 Mart 1858))

Landor adlı alay zabitanından İmparator hazretlerinin mirahoru Şövalye Mösyö Yori'nin Avusturya Devletinin *kuvve-i askeriyesine* dair muteber bir kitap telif ederek 1874 Mayıs'ında üç nüshasını hükümete sunmuş ve bu kitaptan dolayı yazarına diğer devletler tarafından nişan verilmiş, Osmanlı tarafından da bir mecidi nişanı verilmesi uygun görülmüştür. (HR. TO. 108/15 (18.03.1875))

İki ülkede görev yapan şahısların ya bu vazifelerini yerine getirirken veya görev mahallerinden ayrılırken kültürel ilişkilere katkıları olabilmektedir. 1849 tarihli belgeden öğrendiğimize göre, Avusturya elçisi memleketine dönme niyetinde olup, kitaplarını da götürmek istemediğini İstanbul'da bırakacağını ifade etmiş, hediye sayılmasını istemiş, kitapların işe yarar olması hasebiyle Darulfünûn Kütüphanesi'ne konulmasına karar verilmiştir. Elçinin verdiği kitapların yadigar olarak kabul edileceğinden tam kıymetlerinin olmamakla birlikte, kendisine yüz bin guruşluk hediye verilmesi uygun görülmüştür. (İ. HR. 55/2598 (2 Ş 1265/23 Haziran 1849))

1860 tarihli iradede ise müzik ve eski eserler ile ilgili etkileşimin örneğine rastlamaktayız. Viyana musikişinaslarından *Mösyö Şarl Urs(?)* bu defa *Eğâniyyü'l-Aşk(?)* isimli eseri te'lif edip padişaha sunmuş emsalları arasında ma'ruf olması sebebiyle de kabulünü istirham etmiştir. Avusturya fen şinaslarından Mösyö Libab Bey(?) ise Mısır havalisini geçti gûzar ederek mevcut olan âsâr-ı atıkanın resimlerini kopya ederek bir kitap hazırlamıştır. Mösyö Şarl Urs(?) bir cilt de nota telif etmiş ve ikisi de padişaha eserlerini takdim etmişlerdir. Belgede bu eserlerin birer nüshalarının diğer Avrupa devletlerine de gönderildiği bilgisi yer almaktadır. Bu şahıslara kitap ve besteleri dolayısıyla taltif etmek için padişah tarafından dördüncü rütbeden birer nişan verilmesi uygun görülmüştür. (İ. HR. 176/9646 (9 Za 1276/28 Haziran 1860))

Aydın'a gönderilen ve müsta'celdir notu düşülen belgede ise Ayasluğ'da daha önce aranmasına/araştırılmasına izin verilen *âsar-ı atıkanın* Avusturya İmparatoru'na (Avusturya Arşidükü Franz Ferdinand olması gerekmektedir) verilmesi ve gönderilmesi konusunda bir anlaşmazlık çıkmadan meselenin halli için gerekenin yapılması istenmektedir. (BEO 864/64739 (3 C. 1314/10 Ekim 1896))

1853 tarihli belgeden Avusturya'nın enformasyon alanında diğer devletlere ciddi anlamda bilgi akışına vesile olduğunu anlamaktayız. Şu kadar var ki Avusturya bu akışın hızından rahatsız olmalı ki bu konu ile ilgili bir karar

yayımlamak zorunda hissetmiştir. Avusturya maslahatgüzarı mösyö Kalis (?) (Avusturya–Macaristan Sefiri: Dö Kalis (*De Calice*) (Heinrich Freiherr von Calice 15.07.1880–22.09.1906) tarafından 1853 senesi Nisan 12’sinde kaleme aldığı kararın tercümesinde, Avusturya da basılan, ulûm, fûnûn, sarf ve sanayiye dair telif olunan eserlerin imparatorluktan ruhsat alınmadan diğer devlet yöneticilerine sunulmaması gerektiği ifade edilmektedir. (HR. SYS. 204/22 (12.4.1853)) Ancak, belgelere yansıdığına göre, alınan bu kararın Avusturya ile Osmanlı arasındaki bilgi alışverişini sekteye uğratmadığı rahatlıkla ifade edilebilir.

İki ülke arasındaki entelektüel ilişkilerin seyrinin başka bir alana kaydığını öğrendiğimiz belge 1875 tarihli olup, belgeden, Sıbyan mekteplerinde okutulmak üzere Avusturya’dan çok sayıda kitap desteği sağlandığını öğrenmekteyiz. Belgede, Banaluka (1875 yılında Bosna-Hersek sınırları içinde idi) Gayrimüslim ahalisi *sıbyan mekteplerinde okutulmak* ve içlerinde muzırr şeyler var ise tashih edilmek üzere Avusturya’dan getirilen *hesap, coğrafya ve tarih* kitaplarının tasvip olunacak şekilde bu defaya mahsus tab’ıyla tashihinin yapılıp, masraflarının daha sonra maarif bütçesinden karşılanmak üzere mal sandığından karşılanmasının uygun olduğu ifade edilmektedir. (MF. MKT. 25/153 (18 M 129224 Şubat 1875), (MF. MKT. 25/ 1(1 M 1292/7 Şubat 1875)) Belgeden anlaşıldığı üzere, Osmanlı’nın diğer devletlerden sağladığı entelektüel desteği, şartsız ve sınırsız kabul etmediği, gerekirse tahkikatların yapıldığı dikkat çekicidir.

Sonuç

Osmanlı İmparatorluğu ile Avusturya arasındaki entelektüel ve kültürel ilişkiler Hammer veya Bernard gibi bazı entelektüel şahıslar üzerinden olabildiği gibi zaman zaman karşılıklı hediyeler üzerinden de gerçekleşmiştir. Bu hediyeleşmelere baktığımızda çok çeşitli okumalar yapmak mümkündür.

Öncelikle bu ilişkilerin çok eskilere dayandığını ifade etmek gerekir. Hediyelere konu olan malzemeye baktığımızda at, keçi gibi hayvanlar, kıymetli mücevher veya süslü kutular veya resimler olduğu gibi farklı alanlarda yapılan ilmi çalışmalar ve çeşitli alanlarda eğitim desteği yer almaktadır.

Osmanlı elitlerinin Avrupa kültürüne ilgilerinin bir yansıması olarak, Avusturya’da basılan eserlerin Osmanlı Türkçesine veya Osmanlı’da basılan bazı kıymetli eserlerin Avusturya Devleti’nde de basımı için Almancaya ve diğer dillere çevrildiği görülmüştür.

İki ülke arasında en çok etkileşimin yaşandığı alanlar, tıp, tarih, dil ve edebiyat, seyahatname ve askeriye olmuştur. Belgelere bakıldığında, tıp alanında Avusturya'nın Osmanlı'ya büyük ölçüde katkısı görülürken, askeriye alanında iki ülke karşılıklı olarak birbirine destek olmuştur. Bu etkileşimin yansıması olarak tıp ile ilgili aletler ve çalışmalar olduğu gibi top, tüfek ve askeriye ilgili eserler de karşılıklı hediyelere konu olmuştur.

Genelde Avrupa'nın özelde Avusturya'nın Osmanlı toprakları ile ilgili resim ve gezi notları da padişahların memnuniyetle kabul ettiği ve karşılığında kıymetli hediyeler verdiği eserler olarak dikkatimizi çekmiştir. Bu eserler hem konuları itibariyle hem de gördükleri taltif itibariyle bu alanda özel bir yere sahiptir. Bunlar, Osmanlı'nın hediyeleşme politikası çerçevesinde, hediye edilen kişiye, içinde bulunulan döneme ve şartlara göre değişebilmekle birlikte, Avusturya ile ilişkileri yansıtmaları açısından ayrıca anlamlıdır.

Arşiv belgelerinden tespitler ölçüsünde, Osmanlı özellikle Tanzimat sonrası dönemlerde izlediği çağdaşlaşma politikaları, yenilik çalışmaları çerçevesinde, Avusturya'dan büyük anlamda destek görmüş olmalıdır. Zira Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin kurulmasından, Avusturya madenlerine dair telif edilen esere kadar çok farklı alanlarda iki ülke birbirini oldukça etkilemiştir.

Kaynaklar

A. Arşiv Belgeleri

- A. AMD. 73/96 (1273/1857)
- A. MKT. 226/40-1 (11.7.1275/14 Şubat 1859)
- A. MKT. 230/44 (29.11.1265/16 Ekim 1849)
- A. MKT. 5/43 (10.9.1258/15 Ekim 1842),
- BEO 864/64739 (3 C. 1314/10 Ekim 1896)
- BOA, DH.EUM.SSM., 16/98, 04 .R .1336/17 Ocak 1918.
- DUİT 2/1 (11 Za 1336/17 Eylül 1918)
- HAT 1040/43060-A (29 Z 1250/28 Mart 1835)
- HAT 1186/46759 (18 Ş 1254/6 Kasım 1838)
- HAT 1201/47157 (29 Z 1243/12 Haziran 1828)
- HAT 1202/47228 (29 Z 1253/28 Şubat 1838)
- HAT 1207/47297 (12 Ra 1244/22 Eylül 1828)
- HAT 1415/57837 (29 Z 1256/22 Ocak 1841)
- HAT 1423/58205 (5 M 1256/9 Mart 1840)
- HAT 955/40962-A (29 Z 1253/25 Şubat 1838)
- HAT. 680/33165-A ve B (29 Z 1253/24 Şubat 1838)
- HAT. 738/34975-D (15 N 1254/2 Aralık 1838)
- HR. MKT. 231/51 (4. 5. 1274/21 Aralık 1857)
- HR. MKT. 231/63 (4.ş.1274/20 Mart 1858)

- HR. MKT. 351/95 (27 B 1277/8 Şubat 1861)
- HR. SYS. 204/22 (12.4.1853)
- HR. TO. 108/15 (18.03.1875/)
- HR. TO. 419/64 (23.4.1855/)
- HR. TO. 503/79 (25 Mart 1884); İ. HR. 292/18434
- İ. DUİT. 1/61 (8 N 1336/17 Haziran 1918)
- İ. DUİT. 12/50 (6 C. 1334/11 Mart 1916)
- İ. HR. 130/6634 (21.Ş.127227 Nisan 1856)
- İ. HR. 132/6778 (2 Za 1272/4 Ağustos 1856)
- İ. HR. 168/9038 (1 Za 1275/2 Temmuz 1859)
- İ. HR. 176/9646 (9 Za 1276/28 Haziran 1860)
- İ. HR. 216/1256İ (10 B 128229 Kasım 1865)
- İ. HR. 242/14352 (29 L 1286/1 Şubat 1870)
- İ. HR. 248/14735 (26 Za 1287/19 Mart 1871)
- İ. HR. 55/2598 (2 Ş 1265/23 Haziran 1849)
- İ. HR. 88/4339 (7 L 1268/25 Temmuz 1852)
- İ.DUİT. 17/12 (3 B 133525 Nisan 1917)
- MF. MKT. 25/ 1(1 M 1292/7 Şubat 1875)
- MF. MKT. 25/153 (18 M 129224 Şubat 1875)
- Y. PRK. BŞK. 8/78 (7 Za 1301/28 Eylül 1884)
- Y. PRK. EŞA. 52/103 (1326),
- Y. PRK. EŞA. 6/19
- Y.PRK. HR. 27/2 (4 Za 1316/15 Nisan 1899)

B. Basılı Yayınlar

- Akgündüz, Murat (2007). “Padişah ile Şeyhülislam Arasındaki Hediyeleşmeler”. *Hediye Kitabı*, İstanbul: Kitabevi Yay: 134-139.
- Akkuş, Muzaffer (2004). *Gülşen-i Raz*. (İnceleme-Metin-İndeks-Tıpkıbasım). Niğde: Niğde Üniversitesi Yay.
- Altuğ, Uğur (2002). *1740-1755 Tarihli Ecnebi Defterine Göre Osmanlı-Avusturya Münasebetleri*. Ankara.
- Armaoğlu, Fahir (2003). *19. Yüzyıl Siyasî Tarih (1789-1914)*. Ankara: TTK Yay.
- Arslan, Mehmet (1999). *Türk Edebiyatında Manzum Surnameler (Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay.
- Ayönü, Yusuf (2007). “Bizans’tan Selçuklulara Gönderilen Hediyeler”, *Hediye Kitabı*, İstanbul: Kitabevi Yay: 35-48.
- Bardakoğlu, Ali (1998). “Hediye”. *DİA*. XVII: 151-155.
- Baytop, Turhan (1995). “Türkiye’de Toplu Eczacılık Eğitiminin Başlamasında Dr. Bernard’ın Katkıları”. *V. Türk-Avusturya Tıbbi İlişkileri Sempozyumu Bildirileri (5 Ekim 1994), Türk Tıp Tarihi Yıllığı*. İstanbul: 115-125.
- Bozkurt, Nurgül (2002). “Kapı Kethüdalığı (1700-1736)”. *OTAM*. (13): 245-259.
- Burhan, Çağlar, “Sözlükçü Redhause’a Padişah İhsanı”. www.istanbultarih.com/sozlukcu-redhouse%E2%80%99a-padisah-ihsani/ (15.06.2011)
- Devi, Reena. *Glass Bridges: Cross-Cultural Exchange Between Florence and the Ottoman Empire*. www.culturaldiplomacy.org/pdf/case-studies/Reena-Devi_-_Glass-Bridges.pdf (10.05.2011)

- Elçin, Şükrü (1964). “Türklerde Atın Armağan Olması”. *Türk Kültürü Araştırmaları*, (1): 143-147.
- Elçin, Şükrü ve Candan Işıl Sakarya (2006). *Türk Kültüründe Hediyeleşme Geleneği ve Hediyeler*. Ankara: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Ersan, Mehmet (1999). “Türkiye Selçukluları’nda Hediye ve Hediyeleşme-1”. *Tarih İncelemeleri Dergisi* XIV: 65-77.
- Furat, Ahmet Suphi “Avrupa Ülkelerindeki Arapça, Farsça ve Türkçe Yazma Eserlerin Katalokları”. www.iudergi.com/tr/index.php/ebediyatsarkiyat/article/viewFile/10967/10205. 10.01.2012: 9-19.
- Ganzinger, Kurt (1987). “Avusturya ve Türk Farmakopöleri Gözönünde Tutularak Her İki Ülke Arasındaki Eczacılık Alanındaki İlişkiler”. *Türk-Avusturya Tıbbi İlişkileri*. İstanbul: 113-119.
- Güleç, Ertuğrul (1998). *Uluslar Arası At Irkı Avusturya Hafflinger Atı*. Ankara.
- Gümüş, Musa (2007). *1848 İhtilalleri Sonrasında Osmanlı Devleti’ne Sığınan Leh ve Macar Mültecilerinin Osmanlı Modernleşmesine Etkileri*. Ankara: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Günersun, Feza ve Asuman Baytop (1995). “Türkiye’de Modern Botanik Eğitiminin Başlangıcı ve Dr. C. A. Bernard’ın Katkıları”. *V. Türk-Avusturya Tıbbi İlişkileri Sempozyumu Bildirileri (5 Ekim 1994), Türk Tıp Tarihi Yıllığı*. İstanbul: 135-145.
- <http://www.osmanlisanati.com/p10.html#> (10.06.2011).
- İlgürel, Mücteba (1993). “III. Osman, III. Mustafa”. *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*. XI: 60. İstanbul: Çağ Yayınları.
- Keskin, Hasan (2006). *1914-1918 Osmanlı/Avusturya-Macaristan İmparatorluğu İlişkileri*. Hatay: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Kırzioğlu, Fahrettin (1993). *Osmanlı Devletinin Kafkas İllerini Fethi*. Ankara: TTK Yay.
- Kiel, Hedda Reindl (2007). “Osmanlı’da Hediye (16.-17. Yüzyıl)”. *Hediye Kitabı*. İstanbul: Kitabevi Yay: . 103-111
- Kortantamer, Samira (2007). “Memluklerde Hediye”, *Hediye Kitabı*, İstanbul: 15-32: Kitabevi Yay: 15-32
- Kuran, Ercüment (1996). “Fransız İnkılabı’nın Türk Düşünürlerine Etkisi (1789-1922)”. *Erdem* (Aydın Sayılı Özel Sayısı) IX (26), II: 737- 742
- Kuran, Ercüment (1990). “III. Selim, Çağdaşlaşma ve Fransa”. *De La Revolution Française A La Turquie d’Atatürk*. 10-12 Mai 1989: İstanbul-Paris.
- Kurtaran, Uğur (2006). *Osmanlı-Avusturya Diplomatik İlişkileri (1526-1791)*. Tokat: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Mert, Talip (2007). “19. Yüzyılda İhsan-ı Şahane”. *Hediye Kitabı*, İstanbul: Kitabevi Yay: 112-133.
- Mustak, Aykut (2007). *A Study on the Gift Log, MAD 1278: Making Sense of Gift-Giving in the Eighteenth Century Ottoman Society*. İstanbul: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Önal, Sevdâ “Edebi Metinlere Yansıyan Yönüyle Osmanlı Toplumunda Hediyeleşme”. <http://e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/SBED/article/viewFile/478/471> (10.06.2011).
- Öney, Gönül (1972). *Anadolu Selçuklu Mimarisinde Avcı Kuşlar, Tek ve Çift Başlı Kartal*. Ankara: TTK Yay.
- Öztuncay, Bahattin ve St. Georgs Absolventenverein (2006). *Türkiye-Avusturya İlişkilerinde Zamana Yolculuk*. İstanbul: St. Georgs Absolventenverein Yay.
- Öztürk, Hülya (2009). *Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane ve Kurucusu Charles Ambroise Bernard*. Eskişehir: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- Öztürk, Necdet (2007). “Osmanlı Kroniklerinde Hediye Kayıtları (1299-1500)”. *Hediye Kitabı*. İstanbul: Kitabevi Yay: 49-71.
- Pierce, Leslie P. (2002). *Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğunda Hükümler ve Kadınlar*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Renda, Günsel (2006). “The Ottoman Empire and Europe: Cultural Encounters”. *Foundation for science Tecnology and Civilization*. Manchester: 278-280
- Salman, Hüseyin (2007). “Göktürk ve Türgiş Devletlerinin Çin İle Hediyeleşmesi”. *Hediye Kitabı*, İstanbul: Kitabevi Yay: 3-12.
- Şebüsteri (1989). *Gülşen-i Râz*. Çev. Abdülbaki Gölpınarlı. İstanbul: MEB Yay.
- Şebüsteri (1999). *Gülşen-i Râz*. Çev. Sadık Yalsızuçanlar. İstanbul: Timaş Yay.
- Terzioğlu, Arslan (1987). “Başlangıcından Bugüne Kadar Türk-Avusturya Tıbbi İlişkilerine Kısa Bir Bakış”. *Türk-Avusturya Tıbbi İlişkileri*. İstanbul: 11-33.
- Terzioğlu, Arslan (1995). “Şimdiye Kadar Bilinmeyen Kaynaklar Işığında Dr. Macarlı Abdullah Bey’in Tababete ve Kızılay’ın Kuruluşuna Katkıları”. *V. Türk-Avusturya Tıbbi İlişkileri Sempozyumu Bildirileri (5 Ekim 1994)*, *Türk Tıp Tarihi Yıllığı*. İstanbul: 12-23.
- Terzioğlu, Arslan (1995). “Yeni Bulunan Kaynaklar Işığında Dr. K.A. Bernard ve Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane”. *V. Türk-Avusturya Tıbbi İlişkileri Sempozyumu Bildirileri (5 Ekim 1994)*, *Türk Tıp Tarihi Yıllığı*. İstanbul: 78-91.
- Tezcan, Hülya (1999). “Topkapı Sarayı Müzesi Giyim Kuşam Koleksiyonu Saray Kıyafetleri”. *Osmanlı XI*: 515-539.
- Uluskan, Murat (2007). “Avusturya İmparatoru’na Gönderilen Hediyeler (1665-1699)”. *Hediye Kitabı*, İstanbul: Kitabevi Yay: 72-82:.
- Unat, Ekrem Kadri (1987). “Macarlı Dr. Abdullah Bey (Karl Eduard Hammerschmidt) ve Türkiye’deki Çalışmaları”. *Türk-Avusturya Tıbbi İlişkileri*. İstanbul: 143-150.
- www.thegate.com.tr/?sid=5d6bc63fa883d5484e1587d9ac4018f4&subid=298 (10.06.2011)
- www.directiques.com/images/inventory/327_674169935_8_55_44@12_16_2003_2.jpg (10.06.2011)
- Yüksek, Hasan (2006). *XIX. Yüzyıl Osmanlı Tarihçiliği*. Eskişehir: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.